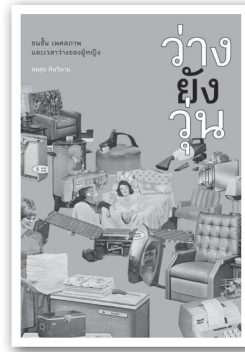

วิจารณ์หนังสือ (Book Review)

หนังสือน่าอ่าน: ว่างยังวุ่น: ชนชั้น เพศสภาพ และเวลาว่างของผู้หญิง

สรารุณี ทองศรีคำ

ชื่อหนังสือ : ว่างยังวุ่น
ผู้แต่ง : สมสุข หินวิมาน
ปีที่พิมพ์ : 2558

เรื่องวุ่น ๆ ในเวลาว่าง ๆ ของคุณผู้หญิง: ชนชั้น เพศสภาพ และเวลาว่างของผู้หญิง

“กว่าที่ผู้หญิงสักคนจะมีเวลาว่าง มิใช่เรื่องที่ได้มาโดยง่าย เพราะชีวิตครัวเรือนในปัจจุบัน “ของขวัญ” ในวันว่าง ๆ ของสามีและลูก ๆ อาจต้องแลกมาด้วยชีวิตและอิสรภาพของผู้หญิง หรือทาสประจำครอบครัวนั่นเอง” คำนิยมสั้น ๆ หลังปกของหนังสือว่างยังวุ่น: ชนชั้น เพศสภาพ และเวลาว่างของผู้หญิง ของ รองศาสตราจารย์ ดร.สมสุข หินวิมาน จะเป็นคำโปรยที่จุดประกายให้คุณผู้ชายและคุณผู้อ่านทั้งหลายได้ตระหนักและหันไปมองคุณผู้หญิงในบ้านของตัวเองว่าเป็นอย่างนั้นจริงหรือไม่

แม้ว่าชื่อหนังสือ คำโปรยและการออกแบบหน้าปกของหนังสือเล่มนี้ อาจทำให้เราเข้าใจได้ว่าเป็นหนังสือแนวปกิณฑกะบันเทิง (เห็นทางสำนักพิมพ์บอกว่าตอนแรกถูกร้านหนังสือจัดให้อยู่ในหมวดวรรณกรรมด้วยซ้ำ) แต่จริง ๆ แล้วนี่คือหนังสือที่มีที่มาจากบทความวิชาการเรื่อง “ผู้หญิงกับเวลาว่าง” ของ รองศาสตราจารย์ ดร.สมสุขเอง ก่อนจะถูกดัดแปลง

และเรียบเรียงใหม่ให้กลายเป็นหนังสือบทความสารคดีที่อ่านง่าย เข้ากับยุคสมัย และมีสำนวนที่เรียกได้ว่าแทบจะไม่ใกล้เคียงกับงานวิชาการเลย ไม่น่าเชื่อว่าหนังสือเล่มเล็ก ๆ ความยาวเพียง 100 กว่าหน้านี้ จะสามารถบรรจุแนวคิด และทฤษฎีในเชิงวิชาการได้มากมาย ถึงเพียงนี้ ผู้อ่านสามารถนำแนวคิดแม้เพียงเล็ก ๆ ที่มีอยู่ในหนังสือเล่มนี้ ไปต่อยอดให้เกิดผลงานทางวิชาการใหม่ ๆ ได้อีกมากมาย

รองศาสตราจารย์ ดร.สมสุข หินวิมาน ปัจจุบันเป็นอาจารย์ประจำคณะวารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และยังเป็นนักวิชาการที่มีผลงานคาบเกี่ยว ทั้งในสายนิเทศศาสตร์ สังคมศาสตร์ รวมไปถึงวัฒนธรรมศึกษา โดย รองศาสตราจารย์ ดร.สมสุขเองนั้น จบการศึกษามาจากมหาวิทยาลัยชื่อดังทางสายวัฒนธรรมศึกษาของประเทศอังกฤษ ดังนั้น จึงมีความรู้ ความสามารถทางวิชาการในสายเฟมินิสต์ (Feminism) อย่างที่รับประกันได้ว่าเมื่ออาจารย์มาเขียนงานวิชาการทางสังคมศาสตร์ในเรื่องของผู้หญิงนั้น จะมีความน่าสนใจเพียงใด

หนังสือว่าอย่างนี้ เริ่มด้วยการตั้งข้อสงสัยถึงปัญหาของ อ.สมสุขเอง ที่เมื่อเข้าสู่วัยทำงานแล้ว กลายเป็นมนุษย์งานผู้ที่แทบจะหาเวลาว่างให้กับชีวิตตัวเองไม่ค่อยได้ จนต้องบ่นออกมาดัง ๆ แต่เมื่อหันไปเห็นคุณแม่ของอาจารย์เองที่ก็มีหน้าที่การงานนอกบ้านที่ต้องรับผิดชอบ แต่ก็ยังกำลังสาวะวนอยู่กับงานในบ้านของครอบครัวที่ทั้งต้องทำอาหาร ดูแลบ้านช่องให้สะอาด รวมถึงซื้อเครื่องใช้อย่างสบู่ หรือแชมพูเข้าบ้านได้ไม่ขาดตกบกพร่อง กลับไม่เคยได้ยินคุณแม่บ่นว่าไม่ค่อยมี “เวลาว่าง” เลย จึงเป็นแรงบันดาลใจที่อยากจะสำรวจว่าผู้หญิงนั้นใช้ชีวิตในเวลาว่างกันอย่างไร

เนื้อหาในหนังสือเล่มนี้นั้น จึงเป็นเรื่องของการสำรวจพื้นที่ของโลกวิชาการในเรื่องของ “เวลาว่าง” โดยเริ่มต้นจากการค้นคว้างานทางสังคมวิทยาในโลกตะวันตก และพบว่าแนวคิดนี้ได้ถูกพูดถึงอย่างเป็นจริงเป็นจังในสมัยหลังทศวรรษ 1960 และ 1970 ในเรื่องของวัฒนธรรมเวลาว่าง โดยนักวิชาการจากหลายสำนัก โดยพุ่งตรงไปที่เรื่องของชนชั้นทางสังคม การทำงาน และวิถีชีวิต แต่ประเด็นที่นักวิชาการเหล่านี้มองข้ามไปกลับเป็นเรื่องของเพศสภาพ (gender) โดยสังเกตได้ว่าที่เป็นเช่นนี้เป็นเพราะงานทางสังคมวิทยาเดิมที่ว่าด้วยเรื่องของเวลาว่างนั้น ถูกครอบงำด้วยมุมมอง “กระแสทัศน์แบบชาย” (male-stream) หรือ “ชายเป็นใหญ่” ดังนั้น นักสตรีนิยม (Feminism) จึงผลักดันให้มีการศึกษาเรื่องเวลาว่างในมิติของเพศสภาพ จนถึงกับมีการกล่าวกันว่างานเขียนที่ว่าด้วยเวลาว่างนั้น ถ้าไร้ซึ่งประเด็น

เรื่องเพศสภาพแล้วถือว่าขาดความสมดุล ขาดความเป็นกลาง และปราศจากซึ่งความสมจริง (Rojek 1995: 33 - 34 อ้างถึงใน สมสุข หินวิมาน 2558: 11) และยังได้สำรวจไปถึงเงื่อนไขของเวลา ที่ทำให้เกิด “ความว่าง” โดยเงื่อนไขของสังคมสมัยใหม่ที่ขับเคลื่อนด้วยกฎของ “เวลา” ทั้งมนุษย์ยังได้สร้างมาตรวัดของเวลาด้วยสิ่งประดิษฐ์ที่เรียกว่า “นาฬิกา” มาเป็นศูนย์กลางของสังคม ทำให้ “เวลา” กลายเป็นทรัพยากรที่มีค่า และมีผลต่ออารยธรรมสังคมของมนุษย์

การค้นคว้าในเรื่องของ “เวลาว่าง” ทำให้เห็นว่าเวลาว่างนั้น เป็นเรื่องของการจัดระเบียบของสังคมมนุษย์ เป็นพื้นที่ที่ถูกใช้ให้เครื่องมือทางสังคมและการเมือง การต่อต้านหรือรวมตัวกันทางการเมืองหลาย ๆ ครั้งนั้น ก็เป็นเรื่องของการเรียกร้องคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ทั้งในเรื่องของรายได้ ค่าดำรงชีพ สวัสดิการต่าง ๆ จากภาครัฐ ก็เพื่อเป็นต้นทุนต่อการใช้เวลาว่างของผู้คนในสังคมทั้งสิ้น แม้แต่กลยุทธ์ทางการเมืองของรัฐบาลเอง ก็สอดคล้องไปกับวัฒนธรรมการใช้เวลาว่างในหลาย ๆ รูปแบบของประชาชน ซึ่งเป็นเรื่องของการสร้างความน่าเชื่อถือทางการเมืองทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นรายการโทรทัศน์ รายการวิทยุ เพลง ภาพยนตร์ หรือละคร เป็นต้น

ส่วนต่อมาของหนังสือเล่มนี้นั้น ได้สนใจในเรื่องของความเป็นตัวตรงข้ามกันระหว่าง “เวลาว่าง” (leisure) และ “เวลางาน” (work) หรือที่ อ.สมสุข เรียกว่า ความเป็นคู่ตรงข้ามของ “เล่น” กับ “งาน” โดยจากการค้นคว้างานวิชาการในโลกตะวันตกนั้น Max Webber (1976) ชี้ให้เห็นว่าสมัยก่อนนั้น ผู้คนทำงานกันเพียงเพื่อแค่ให้มีพอกิน ไม่มีการสะสมอะไรมากนัก การทำงานจะถูกคั่นด้วยการนั่งดื่มสุราและสังสรรค์กับเพื่อนฝูง ดังนั้นเวลาว่างและเวลางานจึงยากที่จะแยกออกจากกันอย่างเด็ดขาด แต่ต่อมารายการขยายตัวของศาสนาแบบพิวริตัน (Puritanism) ทำให้เกิดการแบ่งแยกการทำงานกับการใช้เวลาว่างให้เกิดขึ้น โดยประณามความฟุ่มเฟือย ความเกียจคร้าน หรือแม้การนอนที่มากเกินไปจนจำเป็น

ความน่าสนใจในส่วนนี้ของหนังสือ นั้น ชี้ให้เห็นว่าแม้ศาสนาพิวริตันจะไม่ได้มีอิทธิพลในไทย แต่แนวคิดแบบนี้กลับเชื่อมโยงกับสังคมไทยอย่างน่าประหลาด โดยมีเงาของศาสนามากำหนดเงื่อนไขของเวลางาน และเวลาเล่นไว้เช่นเดียวกัน เห็นได้จากวิถีชีวิตของเกษตรกรดั้งเดิมนั้น ที่กำหนดว่านอกจากงานการเกษตรที่ทำเพื่อดำรงชีพ ก็ยังมีงานมงคลต่าง ๆ เช่นงานบุญ งานบวช งานศพ ซึ่งนับว่าเป็นงานอย่างหนึ่งเหมือนกันที่ต้องทำแม้จะไม่มีผลตอบแทน ในขณะที่เวลาเล่น (เวลาว่าง) อย่างงานแข่งเรือ งานเทศกาลต่าง ๆ ก็มักรวมเอา

ความเชื่อทางศาสนาซ้อนทับเข้าไปด้วยเช่นกัน

ในส่วนการศึกษาเรื่องของผู้หญิงกับการใช้เวลาว่างนั้น รองศาสตราจารย์ ดร.สมสุข ได้ลงพื้นที่สำรวจและสัมภาษณ์ผู้หญิงในโลกความเป็นจริง และได้ยกตัวอย่างของผู้หญิงวัยกลางคนท่านหนึ่งทีนอกจากทำงานรับราชการแล้ว ในเวลาว่างยังต้องดูแลสามีและลูกสาวไปด้วยเช่นกัน ทำให้ตั้งข้อสังเกตว่า “เสรีภาพแห่งเวลาว่างนี้เป็นของใคร ทางเลือกแห่งเวลาว่างนี้เป็นของเพศใด และเวลาว่างนำมาซึ่งความพึงพอใจในชีวิตของผู้ใด” ทำให้เราตระหนักว่า แท้จริงแล้วเวลาว่างเป็นเรื่องที่ถูกกำหนดมาแล้วทางสังคม โดยผ่านโครงสร้างอำนาจหรือไม่ และสิ่งสำคัญที่สุดคือเพศสภาพ ที่ทำให้ผู้หญิงต้องกลายเป็นทาสรับใช้ของสังคมในระดับครอบครัวหรือไม่

นอกจากเรื่องเพศสภาพและวัยที่ต่างกันแล้ว รองศาสตราจารย์ ดร.สมสุขยังค้นคว้าให้เห็นว่ายังมีประเด็นชนชั้นทางสังคม (social class) มากำหนดความแตกต่างของกิจกรรมในเวลาว่างของผู้หญิงด้วยเช่นกัน ทั้งนี้การใช้เวลาว่างที่ไม่เหมือนกันของผู้หญิงแต่ละชนชั้นนั้น เป็นเหมือนการบอกว่าตัวเองนั้นเป็นใคร ซึ่งในโลกแห่งความเป็นจริงนั้นยังไม่ถูกเติมเต็มจนต้องใช้เวลาว่างในการหาความหมายเพิ่มเติมให้ตนเอง โดยเปรียบเทียบให้เห็นในกรณีผู้หญิงวัยกลางคนท่านเดิมที่แม้จะมีสามีเข้ามาแบ่งเบาภาระงานบ้าน แต่เวลาว่างของเธอนั้นก็ยังคงเป็นการดูแลปรนนิบัติสามีและลูกสาวเหมือนเดิมเป็นสรวง แม้เวลาว่างที่เธอใช้อยู่กับตัวเองจริง ๆ คือการนั่งสมาธิ แต่ก็เหมือนการพักผ่อนเพื่อไฟให้ตัวเอง เพียงเพื่อมาใช้เวลาว่างในการบริการสามีและลูกสาวใหม่ต่างหาก

ในโลกปัจจุบันนี้นั้น ผู้หญิงทั้งหลายอาจเห็นการต้องกลายเป็นทาสประจำครอบครัวจากแม่หรือผู้หญิงในบ้านตัวเองตอนเด็ก จึงทำให้เกิดปรากฏการณ์ “สาวโสด” ที่ไม่ต้องการผูกมัดตัวเองด้วยพันธนาการของครอบครัวอีกต่อไป เราจะเห็นการใช้เวลาว่างของผู้หญิงในสังคมกลุ่มนี้หลากหลายมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการอ่านหนังสือ การเล่นกีฬา ซ้อมเปียโน การท่องเที่ยว หรือแม้แต่การเที่ยวกลางคืน ซึ่งเหมือนเป็นการปลดปล่อยโซ่ตรวนทางสังคมที่ผูกมัดพวกเธอไว้มายาวนาน ซึ่งกว่าที่ “เสรีภาพ” นี้จะมาถึงมือเธอได้ในสังคมที่เชื่อว่าชายเป็นใหญ่ นั้น พวกเธอก็ต้องผ่านการต่อสู้ทางสังคมต่าง ๆ มากมาย และคำถามที่น่าสนใจที่หนังสือเล่มนี้ทิ้งท้ายไว้ให้ขบคิดก็คือ ถ้าผู้หญิงมี “เวลาว่าง” ของตนเองเช่นนี้แล้ว พวกเธอจะเลือกทางเดินแบบไหน และโครงสร้างทางสังคมจะถูกเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ?